

49,21: „Člověk, byť byl ve cti, nemusí mít rozum, podobá se zvířatům, jež zajdou.“

Smyslová náklonnost, zvaná „fomes“, tedy má u jiných živočichů sama o sobě povahu zákona (ovšem jen potud, pokud lze říci, že je v nich zákon), neboť zákon dává tuto náklonnost přímo. Ale u člověka nemá smyslová náklonnost tímto způsobem povahu zákona, ale spíše se odchyluje od zákona rozumu. Ale pokud je člověk Boží spravedlností zbaven prvotní spravedlnosti a síly rozumu, tyto impulzy smyslovosti, jež ho řídí, mají povahu zákona, neboť jsou trestem vyplývajícím z Božího zákona, trestem, který zbavil člověka jeho důstojnosti.

K námitkám:

1. Tento důvod uvažuje hříšnou náklonnost jako takovou, totiž pokud podněcuje ke zlu. Takto nemá povahu zákona, nýbrž jen potud, pokud vyplývá ze spravedlnosti Božího zákona. Je to, jako bychom řekli, že je podle zákona, aby vznešený člověk pro své viny vykonával otročké práce.

2. Uvedená námitka uvažuje zákon jako měřítko a pravidlo, neboť v tomto smyslu se ti, kteří nedbají zákona, stávají přestupníky. Avšak hříšná náklonnost není zákonem po této stránce, ale jakousi účastí (podílně), jak jsme řekli.

3. Uvedený důvod uvažuje hříšnou náklonnost samu o sobě, ne její původ. Ale když uvažujeme smyslovou náklonnost v jiných živočiších, pak je zaměřena k obecnému dobru, to jest k zachování přirozenosti co do druhu i co do individua. A tak je tomu i u člověka, pokud je smyslovost podřízena rozumu. O hříšné náklonnosti mluvíme, pokud smyslová náklonnost překračuje řád rozumu.

Článek první

1. De lib. arb. 1, 6
2. ST I 22, 1 a 2

Článek druhý

3. De lib. arb. 1, 6
4. ST I-II 90, 2
5. ST I-II 10, 1
6. ST I-II 90, 1

Článek třetí

7. De lib. arb. 1, 6
8. ST I-II 90, 1

9. Metaf. 10, 5

10. Metaf. 10, 3
11. De lib. arb. 1, 6
12. ST I-II 90, 1 ad 2
13. De invent. rhet. 2

Článek čtvrtý

14. ST I-II 91, 2
15. ST I-II 91, 1
16. ST I-II 14, 1
17. ST I-II 5, 5
18. De lib. arb. 1, 5 a 6

Článek pátý

19. ST I 30, 3
20. ST I-II 90, 2.3.4
21. ST I-II 90, 2
22. Contra Faust. 4, 2
23. Sentent. d. 40
24. Contra Adimant. 17

Článek šestý

25. Etym. 5
26. ST I-II 90, 2
27. ST I-II 91, 1 ad 1
28. ST I-II 91, 2

OTÁZKA 92 O ÚČINCÍCH ZÁKONA

Dělí se na dva články

Nyní budeme uvažovat o účincích zákona. K tomu se kladou dvě otázky: 1. Zda je účinkem zákona, že činí lidi dobrými. 2. Zda je účinkem zákona prikazovat, zakazovat, dovolovat a trestat, jak říká Právník.

Článek první

Zda je účinkem zákona, že činí lidi dobrými

Zdá se, že účinkem zákona není, že činí lidi dobrými.

1. Lidé jsou dobří skrze ctnost, neboť ctnost, jak čteme /1/, je „to, co činí dobrým jejího nositele“. Avšak ctnost je v člověku jedině od Boha, protože on „ji v nás působí bez nás“, jak jsme řekli výše, když jsme definovali ctnost /2/. Tedy zákon nečiní lidi dobrými.

2. Zákon člověku prospívá, jen když ho člověk poslouchá. Ale to, že člověk poslouchá zákon, má příčinu v dobrotě člověka. Tedy dobrota člověka je předpokladem zákona. Tedy zákon nečiní lidi dobrými.

3. Zákon je zaměřen ke společnému dobru, jak jsme řekli výše /3/. Avšak někteří lidé se chovají dobře ve společných věcech, ale nechovají se dobře ve vlastních věcech.^a Tedy vlastností zákona není činit lidi dobrými.

4. Některé zákony jsou tyranské, jak říká Filozof /4/. Ale záměrem tyрана není dobrota poddaných, ale pouze jeho vlastní prospěch. Tedy zákon nečiní lidi dobrými.

Na druhé straně:

Filozof říká /5/, že „zákonodárce chce činit občany dobrými“.

Odpovídám:

Výše jsme řekli /6/, že zákon není nic jiného než příkaz rozumu, jímž vládce řídí ty, kteří jsou mu podřízeni. Avšak ctnost toho, co je podřízené, záleží v tom, že se dobře podřizuje tomu, co ho řídí. Tak ctnost schopností zvaných

^a Smysl námitky: Zákon je zaměřen jen ke společnému dobru. Nečiní lidi dobrými v jejich soukromých věcech. Ale člověk není dobrý, není-li dobrý také ve vlastních věcech. Tedy zákon nečiní lidi „jednoduše“ dobrými.

vznětlivost a dychtivost^b záleží v tom, že dobře poslouchají rozum. A podle toho „ctnost každého podřízeného záleží v tom, že se dobře podřizuje svému vládci“, jak říká Filosof /7/. Avšak každý zákon je dán k tomu, aby ho podřízení poslouchali. Z toho je zjevné, že vlastností zákona je vést podřízené k jejich vlastní ctnosti. A protože ctnost je „to, co činí dobrým jejího nositele“, plyne z toho, že vlastním účinkem zákona je, že činí dobrými ty, jimž je dán, a to buď prostě a jednoduše, anebo po nějaké stránce.^c

Jestliže záměr zákonodárce směřuje k pravému dobru – to je ke společnému dobru řízenému podle Boží spravedlnosti – pak účinkem zákona je, že činí lidi dobrými prostě a jednoduše. Jestliže však záměr zákonodárce směřuje k něčemu, co není dobro prostě a jednoduše, ale jen dobro pro něho prospěšné nebo pro něho příjemné, nebo směřuje k něčemu, co odporuje Boží spravedlnosti, pak účinkem zákona není, že činí lidi dobrými jednoduše, ale jen po nějaké stránce, totiž ve vztahu k této zvláštní vládě. Tak se dobro nachází i v tom, co je samo o sobě špatné. Někdo se například nazývá dobrým zlodějem, protože si počíná tak, jak to odpovídá jeho cíli.

K námítkám:

1. Výše jsme ukázali /8/, že ctnost je dvojí, totiž získaná a vlitá.^d K obojí ctnosti pak přispívá navykání na skutky, ale různě: U získané ctnosti je (toto navykání) její příčinou, kdežto u vlité ctnosti k ní disponuje, a když tato ctnost už existuje, zachovává ji a posiluje. Zákon je dán k tomu, aby řídil lidské skutky: pokud tedy lidské skutky vedou ke ctnosti, potud zákon činí lidi dobrými. Proto Filosof říká /9/, že „zákonodárci činí lidi dobrými tím, že je navykají na dobré činy“.

^b Tomáš rozlišuje v oblasti smyslové snaživosti dvě schopnosti, a to *dychtivost* (appetitus concupiscibilis) a *vznětlivost* (appetitus irascibilis). Předmětem dychtivosti je dobro jakožto příjemné smyslům (úkony: láska, touha, potěšení a jejich opak), předmětem vznětlivosti je dobro jakožto nesnadné (úkony: naděje, odvaha a jejich opak, hněv).

^c Poslušnost k zákonu nečiní člověka jen dobrým podřízeným jako takovým, ale dobrým vůbec. Neboť zákonem, který (podle teze) činí člověka dobrým, se nemyslí jednotlivý zákon, ale zákon vůbec (také věčný, Boží atd.). Kdo se tedy podřizuje zákonu, nepodřizuje se jen tomu či onomu dobru, ale směřuje k blaženosti vůbec – a tím se stává dobrým.

^d Tomáš chápe ctnost jako trvalou dispozici k dobrému jednání. Tuto dispozici člověk získává buď opakovanou činností – pak jde o ctnost *získanou*; nebo jako dar od Boha – pak jde o tzv. ctnost *vliitou* (např. víra, naděje, láska aj.). Srov. 100, 12, pozn. c.

2. Příčinou poslušnosti zákonů není vždycky dokonalá dobrota ctnosti, nýbrž někdy strach z trestu, někdy pouze příkaz rozumu, který je jakýmsi principem ctnosti,^e jak jsme řekli výše /10/.

3. Dobrota části se posuzuje ve vztahu k jejímu celku.^f Augustin proto říká, že „zřůdná je každá část, jež není v souladu s celkem“ /11/. Jelikož každý člověk je částí obce (státu), je nemožné, aby některý člověk byl dobrý, není-li v dobrém poměru ke společnému dobru. Ani celek nemůže dobře existovat, nejsou-li k němu v dobrém poměru jeho části. Proto je nemožné, aby společné dobro obce (státu) bylo v dobrém stavu, nejsou-li občané ctnostní, alespoň ti, jejichž úkolem je vládnout. Ale k dobru společnosti stačí, aby ostatní občané byli ctnostní potud, že poslouchají příkazy vládců. Filosof proto říká, že „ctnost vládce je tatáž jako ctnost dobrého člověka, ale ctnost běžného občana není tatáž jako ctnost dobrého člověka“^g /12/.

4. Tyranský zákon není ve shodě s rozumem, a proto není prostě a jednoduše zákonem, ale spíše jakýmsi převrácením zákona. A přesto pokud má něco z povahy zákona, směřuje k tomu, aby občané byli dobří. Má totiž povahu zákona jen potud, pokud je příkazem nějakého vládce jeho podřízeným a pokud směřuje k tomu, aby podřízení tento zákon dobře poslouchali; což znamená, že je činí dobrými ne prostě a jednoduše, ale ve vztahu k této zvláštní vládě.

^e Rozum je principem ctnosti, pokud poznává, co je dobré, a řídí k tomu činnost vůle. Srov. 95, 1, pozn. a.

^f Dobrotu člověka můžeme posuzovat, jednak pokud jde o člověka jako takového, jednak o člověka jako část společnosti. Člověk jako takový je „jednoduše“ dobrý, je-li dobrý po mravní stránce. Člověk jako část společnosti je dobrý, má-li správný vztah ke společnému dobru. Ale člověk *jakožto člověk* je částí společnosti, a proto člověk není dobrý, nemá-li správný vztah ke společnému dobru. K úplné dobrotě patří, aby člověk byl dobrý sám o sobě a dobrý jako část celku. Ale stává se, že někdo je dobrý občan, ale není „jednoduše“ dobrý. Pak je dobrý jen „po určité stránce“.

^g Tomáš říká, že vládce musí být obecně ctnostný, zatímco u občanů stačí, aby poslouchali zákony. Soukromá ne-mravnost vládců je totiž pro společnost škodlivější než soukromá nemravnost občanů. Občané jsou jen částí společnosti, zatímco vládce je jejich zástupcem a stará se o ně. Proto soukromá ne-mravnost vládce vede k tomu, že předpisuje občanům nevhodné, nedobré věci, a tak společnosti škodí. Pro společné dobro je tedy žádoucí, aby vládce byl dobrý (ctnostný) i jako *vládce* i jako *člověk*.